

سیاست جنایی تقنینی ایران در خصوص تروریسم علیه آب

محمد اسدی جونوشی

دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی دانشگاه آزاد کرمانشاه

اکبر وروائی *

استاد دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۱۲/۲۲ - تاریخ تصویب: ۱۳۹۸/۶/۲۵)

چکیده

جرائم علیه زیرساخت‌های انرژی علاوه بر تخریب، تهدیدی برای امنیت ملی محسوب می‌شوند. آب یکی از مهمترین زیرساخت‌های انرژی و از ارکان فعالیت جوامع بشری به شمار می‌رود. بر این اساس زیرساخت‌های آب برای تروریست‌ها بسیار جذاب بوده و این منبع یکی از اهداف عملیات تروریستی است. برای اینکه از ترس برآمده از اخلال در زیرساخت‌های آب جلوگیری شود، باید از طریق سیاست جنایی تقنینی مناسب از این زیرساخت‌ها حمایت کرد. مقاله تهیه‌شده تلاش می‌کند تا جایگاه تروریسم علیه آب در سیاست جنایی تقنینی ایران و تمهیدات قانونی را که برای مقابله با آن پیش‌بینی شده است، مشخص نماید. به همین دلیل مطالعه و ارزیابی سیاست جنایی تقنینی ایران در مقابله با تروریسم علیه آب، مهمترین هدف این تحقیق است. تجزیه و تحلیل مواد قانونی تصویب‌گردیده توسط قانون‌گذار ایران، حکایت از آن دارد که در بعضی از مواد قانونی حمایت قانون‌گذار از آب بسیار اندک و در مواد دیگری این جرم در زمره جرائم تروریستی قلمداد گردیده و برای آن مجازات محارب تعیین شده است.

واژگان کلیدی

تروریسم، خرابکاری، زیرساخت‌ها، آب، آلودگی، محاربه، افساد فی الارض.

* dr.akbarvarvaei@yahoo.com

مقدمه

حملات تروریستی به منابع آب و زیرساخت‌های آن می‌تواند ارائه خدمات حیاتی جامعه را مختل کند و تهدیدی جدی علیه بهداشت عمومی و سلامت انسان‌ها محسوب شود. تروریست‌ها اهمیت زیادی به جلب توجه اذهان عمومی داشته و به همین دلیل آماجی را انتخاب می‌کنند که حمله به آن‌ها بیشترین بازتاب را در جامعه داشته باشد (محترم قلاتی، ۱۳۸۹: ۴۷). به تمامی موارد اشاره شده باید افزود، تخریب زیرساخت‌های آب، متضمن ایجاد نگرانی در بین مردم است. تروریست‌ها با تخریب زیرساخت‌های انرژی قصد دارند به کسانی که اصولاً باید حمایت آن‌ها را تضمین نمایند، فشار وارد کنند (اتف، ۱۳۸۳: ۳۳۳). با توجه به دلایلی که بیان شد، اقدامات تروریستی علیه انرژی و از جمله آب به‌عنوان یکی از مهمترین منابع تأمین‌کننده نیازهای اساسی جوامع، بسیار جدی است. علاوه بر آن داده‌های پایگاه اطلاعات حمل‌ونقل زیرساخت‌های انرژی (EIAD)¹ حاکی از آن است که حملات تروریستی علیه زیرساخت انرژی و از جمله آب سالانه در حال افزایش است (کاروک و دیگران، ۲۰۱۳: ۱۱۴). بر همین اساس ضروری است که با سیاست جنایی تقنینی کارآمد با این قبیل تهدیدات مقابله کرد. با بررسی سیاست جنایی تقنینی ایران در خصوص تروریسم علیه آب، مشخص خواهد شد قانون‌گذار ایران کمتر به این مهم توجه کرده است. این در حالی است که حسب آنچه در کنوانسیون‌های بین‌المللی قید گردیده، تعقیب و محاکمه یا استرداد مرتکبین عملیات خرابکارانه به عهده دولت‌ها گذاشته شده است (توسلی نائینی و محسن پور، ۱۳۹۳: ۵). در پاسخ به مسائل اشاره شده، مقاله پیش‌رو تهیه و در سه بخش کلی سازماندهی شده است: در بخش اول مفهوم تروریسم و تعریف جرم تروریسم علیه آب و همچنین پیشینه آن و در بخش دوم، عناصر متشکله جرم تروریسم علیه آب، بررسی می‌شود. مصادیق قانونی تروریسم علیه آب که در مواد و قوانین متفرقه مورد حکم قانون‌گذار قرار گرفته‌اند، بخش سوم مقاله را تشکیل می‌دهد.

۱. مفهوم جرم تروریسم علیه آب و پیشینه آن

برای درک صحیح از تروریسم در ابتدا نیاز است به‌طور مختصر به مفهوم جرم تروریستی اشاره شود. در این بند پس از مشخص شدن مفهوم تروریسم و تعریف جرم تروریسم علیه آب، اشاره مختصری به پیشینه این جرم خواهد شد.

۱-۱. مفهوم جرم تروریسم

آمیختگی تروریسم با قرائت‌های سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و ایدئولوژیک موجب شده است که هر یک از نویسندگان برداشت‌های خاص خود را از جرم تروریسم داشته باشند (فروغی و همکاران، ۱۳۹۵: ۸۸). فقدان تعریف مشخص و جامع از تروریسم نه تنها در حقوق داخلی کشورها بلکه در بُعد بین‌المللی نیز مسئله‌ساز است (خبیری و دربندی، ۱۳۹۰: ۱۵۵). علی‌رغم معیارهای متعدد ارائه شده برای

1. Available at, <https://www.directionsmag.com/acticle/3350>

شناسایی تروریسم، «اقدامات رعب‌آور» که با شیوه‌های خشن، امنیت و نظم جامعه را برهم می‌ریزد فصل مشترک تمامی آن‌ها در تعریف تروریسم است.^۱ با برداشت از تعاریف مختلف بیان شده توسط نویسندگان، به‌طور کلی می‌توان تروریسم را به فعالیت‌های رعب‌آور که به‌منظور ایجاد وحشت و هراس در جامعه یا بخشی از آن و با شیوه‌های خشن برای رسیدن به اهداف انجام می‌شود، تعریف کرد.

۲-۱. تعریف جرم تروریسم علیه آب

همان گونه که از آثار نویسندگان مشخص است عملیات تروریستی صرفاً شامل قتل و کشتار نیست؛ بلکه آنان برای تعریف ترور، خرابکاری را در کنار اعمالی مانند آدمکشی و آدم‌زدی قرار داده‌اند (آشوری، ۱۳۸۷: ۹۹)، بر همین اساس می‌توان اقداماتی همچون خرابکاری در منابع و تأسیسات آب که با قصد ایجاد هراس در بین مردم صورت گیرد را نوعی از عملیات تروریستی برشمرد. قانون‌گذار بسیاری از کشورها، از جمله انگلستان که یکی از بزرگترین نوع قانون‌گذاری تروریسم در سطح دولت‌های عضو اتحادیه اروپا است، عملیات تخریبی را که امنیت عمومی را به شدت در معرض خطر قرار دهد، تروریسم تلقی کرده است. مطابق ماده ۱ قانون تروریسم انگلستان، مصوب ۳ مارس ۲۰۰۶، عملیاتی که خطر شدید برای امنیت عمومی یا بخشی از مردم ایجاد کند یا مشتمل بر ایجاد اختلال شدید در سیستم‌های الکترونیکی باشد، در زمره عملیات تروریستی شناخته شده است (هاشمی، ۱۳۹۵: ۳۹). از منظر متون قانونی بین‌المللی، ماده ۵۶ مقاله‌نامه الحاقی (۱) نیز اشاره به این نوع تروریسم دارد. در آن ماده قانون، هرگونه حمله به سدها، آب‌بندها ممنوع گردیده است (کیتیچایساری، ۱۳۸۲: ۲۲۱).

با توجه به اینکه تروریسم علیه آب و تخریب در بعضی از موارد دارای معنای مشترک هستند، از این رو باید در ابتدا تعریف تخریب مشخص شود. در قانون تعزیرات ۱۳۷۵ که فصل بیست و پنجم آن به احراق و تخریب و اتلاف اموال اختصاص داده شده است، تعریفی از جرم تخریب ارائه نگردیده و تنها به ذکر مصادیق آن بسنده شده است (میرمحمدصادقی، ۱۳۸۳، الف: ۱۷۹). در این مقاله بررسی تخریب عادی منظور نیست؛ بلکه با تلفیق جرم تخریب و هدف مرتکب که ایجاد وحشت در بین مردم است، تروریسم علیه آب شکل می‌گیرد؛ هرچند شیوه ارتکاب با تخریب عادی یکسان باشد. بر همین اساس می‌توان بیان کرد همه تروریست‌ها مجرمند اما تمامی مجرمان تروریست نیستند؛ هرچند همان اعمال را مرتکب شوند (قمری، ۱۳۸۹: ۳۹-۳۸). با توجه به مراتب فوق، به‌طور خلاصه تروریسم علیه آب را می‌توان به مجموعه اقداماتی از قبیل احراق، تخریب منابع آب و

۱. برای مطالعه بیشتر در خصوص مفهوم تروریسم ر.ک: Wehmeier, 1997: 1342^۱ آشوری، ۱۳۸۷: ۹۸؛ جعفری لنگرودی، ۱۳۷۶: ۱۵۰؛ نجفی ابرندآبادی و هاشم بیگی، ۱۳۷۷: ۳۲۷-۳۲۶ و مهرا و کارگری، ۱۳۹۰: ۱۶. همچنین در خصوص تعریف قانونی جرم در کشورهای مختلف و معیارهای تشخیص آن ر.ک: مجیدی، ۱۳۹۳: ۱۸۳؛ نظام الحسینی عزآبادی، ۱۳۸۷: ۱۹؛ هاشمی، ۱۳۹۵: ۴۷ و عبداللهی، ۱۳۸۸: ۷۶-۷۷.

زیرساخت‌های آن و همچنین آلوده کردن آب‌های شرب که با هدف ایجاد هراس در جامعه صورت می‌گیرد، تعریف کرد.

۳-۱. پیشینه جرم تروریسم علیه آب

عملیات تروریستی علیه آب و زیرساخت‌های آن دارای پیشینه طولانی است و این سابقه به بیش از ۲۵۰۰ سال قبل باز می‌گردد (Gleick, 2006: 483). همزمان با اقدامات تروریستی علیه نهرهای آب، مانند قطع و منحرف کردن جریان آن، سوابق تاریخی نشانگر آلوده کردن منابع آب توسط گروه‌های تروریستی نیز است. اولین استفاده مستند از یک عامل بیولوژیکی در قرن ۶ قبل از میلاد رخ داده است (Coleman, 2005). آثار نویسندگان حاکی است که در گذشته، بیشتر حملات فیزیکی علیه کمیت آب و با انگیزه تحت فشار قرار دادن مدافعین مکان‌های محاصره شده و تسخیر شهرها صورت می‌گرفت. این در حالی است که در زمان معاصر نیز به دلیل دسترسی آسان به منابع آب و زیرساخت‌های آن، آلوده کردن منابع آب نیز به یکی از اهداف مورد علاقه تروریست‌ها تبدیل شده است؛ موضوعی که اخیراً توسط گروه‌های تروریستی در منطقه خاورمیانه و به‌ویژه کشورهای عراق و سوریه بسیار اتفاق افتاده است.^۱ همچنین در سال ۲۰۰۲ اسنادی از القاعده در آمریکا کشف گردید که حاوی نقشه‌های دقیق چندین سیستم آب آشامیدنی شهری ایالات متحده آمریکا بوده است (Annual Review of Public Health).

۲. عناصر متشکله

به دلیل اینکه جایگزینی برای آب وجود ندارد، اقدام تروریستی موفق به اختلال در منابع آب و زیرساخت‌های آن می‌تواند اثرات مخربی بر امنیت ملی و اقتصاد و زندگی شهروندان داشته باشد. تاریخ تروریسم حاکی از حملات متعدد علیه آب است. بر همین اساس کشورها با تصویب قوانین در تلاشند تا با آن مقابله کنند. جرم تروریسم علیه آب، مشابه سایر جرائم دارای سه عنصر قانونی، مادی و معنوی جرم است.

۱-۲. عنصر قانونی

تصویب حجم زیادی از قوانین پیرامون آب در کشور ایران، گرچه حکایت از تحولات تقنینی پی‌درپی و توجه قانون‌گذار به موضوع آب دارد، با بررسی بیشتر می‌توان پراکندگی و عدم انسجام سیاست تقنینی مقنن در جرائم علیه آب را استنباط کرد. یکی از رموز موفقیت در قانون‌گذاری کیفری، انسجام در قوانین است که این مطلب در مصوبه‌ها رعایت نشده و قانون‌گذار صرفاً در پاره‌ای مواقع به صورت انفعالی برخی از امور را جرم‌انگاری کرده است (خالقی و رشنوادی، ۱۳۹۱: ۱۳۵).

1. Available at, <http://fa.alalam.ir/news/1907579>

انفعالی عمل کردن قانون‌گذار تا زمانی در سیاست جنایی تقنینی ایران کاربرد دارد که اقدامات خرابکارانه علیه آب با قصد ایجاد رعب و هراس در بین مردم و مقابله با حکومت نباشد؛ زیرا با احراز آن قصد، اقدامات علیه آب تروریستی قلمداد شده و به موجب تبصره ۱ ماده ۶۸۷ قانون مجازات اسلامی در بخش تعزیرات، مجازات محارب برای متهم در نظر گرفته می‌شود. این چنین سیاست تقنینی که عدم تناسب در محکومیت را در پی دارد، موجب سردرگمی تصمیم‌گیرندگان خواهد شد. این در حالی است که کشورهای اروپایی گرچه به لحاظ دارابودن آب در وضعیت مناسب‌تری نسبت به کشور ما قرار دارند، حساسیت این کشورها در قبال حقوق آب نسبت به کشور ما بالاتر است؛ به‌عنوان نمونه کشوری مانند آلمان منحصرأ به جرم انگاری اعمال علیه محیط زیست و منابع آبی پرداخته است (حسینی و جهان‌دیده، ۱۳۹۵: ۲۸۵).

مفاد مواد ۷۳ قانون مجازات عمومی (۱۳۰۴)، ۱۲۶ قانون تعزیرات (۱۳۶۲)، ۶۸۷ و ۶۸۸ قانون مجازات اسلامی (۱۳۷۵) و ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی (۱۳۹۲)، حکایت از جرم‌انگاری پیرامون آب در قوانین ایران دارد. علاوه بر آن، قانون‌گذار به‌موجب قوانین خاص درصدد مقابله با این جرم برآمده است. مواد ۴۵ و ۴۶ قانون توزیع عادلانه آب (۱۳۶۱)، قانون مجازات اخلاص‌کنندگان در تأسیسات آب و برق و گاز و مخابرات کشور (۱۳۵۱)، لایحه قانونی رفع تجاوز از تأسیسات آب و برق کشور (۱۳۵۹)، قانون جرائم رایانه‌ای (۱۳۸۸) و قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم (۱۳۹۴) در همین راستا هستند. البته بیشتر قوانین تصویب‌شده در این خصوص، تخریب عادی محسوب می‌شوند و در مقوله تروریسم آب نمی‌گنجد.

۲-۲. عنصر مادی

تخریب یا ایجاد حریق یا ازکارانداختن و یا هر نوع خرابکاری دیگر مذکور در ماده ۶۷۸ قانون مجازات اسلامی (۱۳۷۵) و ماده ۱ قانون مجازات اخلاص‌کنندگان در تأسیسات آب و برق و گاز و مخابرات کشور (۱۳۵۱)، دخالت غیرقانونی مذکور در ماده ۱ لایحه قانونی رفع تجاوز از تأسیسات آب و برق کشور (۱۳۵۹)، دخالت غیرمجاز در وسایل اندازه‌گیری آب و اختلال در امر بهره‌برداری از تأسیسات آبی مذکور در ماده ۴۵ قانون توزیع عادلانه آب (۱۳۶۱)، آلوده‌ساختن آب مذکور در ماده ۴۶ قانون توزیع عادلانه آب (۱۳۶۱) و ماده ۶۸۸ قانون مجازات اسلامی (۱۳۷۵) آتش‌زدن مذکور در ماده ۱۲۶ قانون تعزیرات (۱۳۶۲)، اخلاص‌کنندگان مذکور در ماده ۱۱ قانون جرائم رایانه‌ای (۱۳۸۸)، إحراق و تخریب و پخش مواد سمی و میکروبی و خطرناک به‌طور گسترده مذکور در ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی (۱۳۹۲) و ایراد خسارت و تخریب مذکور در ماده ۱ قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم از مصادیق عنصر مادی جرم علیه منابع و شبکه‌ها و تأسیسات آب هستند. هر یک از اقدامات مذکور به هر وسیله‌ای باشد، مشمول مواد اشاره شده در فوق است. قانون‌گذار از تخریب، دخالت غیرقانونی، اخلاص، ایجاد حریق یا از کارانداختن یا هر نوع خرابکاری دیگر، تعریف قانونی ارائه نکرده است.

تخریب تأسیسات آب، برای اولین بار در قانون مجازات اخلال‌کنندگان در تأسیسات آب و برق و گاز و مخبرات مصوب ۱۳۵۱ آورده شده است. در ترمینولوژی حقوق، «تخریب» را تباه کردن ابنیه و مانند آن‌ها از اموال غیرمنقول دانسته‌اند (جعفری لنگرودی، ۱۳۷۶: ۱۴۲). عده‌ای نیز آن را لطمه زدن عمدی به تمامیت فیزیکی شیء یا مال متعلق به دیگری تعریف نموده‌اند (گلدوزیان، ۱۳۸۰: ۴۲۴-۴۲۳). اشیاء موضوع تخریب می‌توانند تأسیسات فنی آب و وسایل و متعلقات آن‌ها اعم از مخزن، سد، کانال، انشعاب لوله‌کشی و سایر دستگاه‌ها و وسایل مورد استفاده عمومی باشند. «دخالت غیرقانونی» به هر عملی که بدون اجازه شرکت‌های آب، در ارتباط با بهره‌برداری از آب، مانند دخل و تصرف در شبکه‌های آب برای استفاده غیرمجاز گفته می‌شود. در ماده ۴۵ قانون توزیع عادلانه آب به کلمه «اخلال» اشاره شده است. بدین صورت که هرکس به هر نحوی از انحاء، امر بهره‌برداری از تأسیسات آبیاری را مختل سازد، جرم اخلال علیه آب به وقوع پیوسته است. جرم‌شناسان «حریق» را که بخش درخور توجهی از مصادیق تروریسم را تشکیل می‌دهد، پخش و نشر مهارنشده آتش و فاجعه‌ای قلمداد کرده‌اند که نابودی اموال و بعضاً لطمات علیه اشخاص را به دنبال دارد (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۷۷: ۲۴). «از کار انداختن» به عملی گفته می‌شود که اقدامات مرتکب، باعث عدم استفاده از وسایل و تأسیسات آب شود. نکته مهم در عبارت از کار انداختن این است که همیشه این چنین نیست که تخریب قابل رؤیت باشد؛ بلکه اگر مرتکب در ظاهر خرابکاری قابل مشاهده‌ای وارد نکرده باشد، ولی آن وسایل و تأسیسات کارایی خود را از دست بدهند، عنصر مادی جرم محقق شده است.

هر دو فعل مثبت و ترک فعل می‌توانند به‌عنوان عمل فیزیکی، موجب وقوع عملیات تروریستی شوند. فعل مثبت، مانند آنکه فردی بمبی را در منابع تأمین آب، مانند سد به کار گذارد و با انفجار آن، تأسیسات مذکور خراب شوند. به نظر عده‌ای از علمای حقوق، تصور تحقق جرم تخریب با ترک فعل بعید است؛ ولی می‌توان آن را ممکن دانست (میرمحمد صادقی، ۱۳۸۳، (ب): ۱۸۱). از باب مثال باز نکردن دریچه اضطراری توسط اپراتور سد و تخریب آن، نمونه‌ای از ترک فعل در عملیات تروریستی علیه آب محسوب می‌شود.

۳-۲. عنصر روانی

قانون‌گذار تحقق این جرم را مقید و موكول به احراز قصد بر هم زدن امنیت عمومی و خیانت مرتکب (عمد خاص) کرده است که درحقیقت از مصادیق تروریسم و خرابکاری به‌شمار می‌رود که عنصر اصلی در جرائم بر ضد امنیت است (ولیدی، ۱۳۷۴: ۱۷۸). بر این اساس عمل کسی که بدون قصد مقابله با حکومت و برهم زدن امنیت کشور، مرتکب جرم علیه وسایل و تأسیسات آب شود را نمی‌توان اقدام تروریستی نامید. نکته اینکه اگر قصد و انگیزه مرتکب مقابله با نظام یا حکومت باشد، وسعت تخریب بی‌اهمیت خواهد بود. همچنین در اقدامات خرابکارانه هیچ تفاوتی بین قصد مستقیم و غیر مستقیم مرتکب وجود ندارد. به عبارت دیگر، کسی که به قصد کشتن افراد در تأسیسات سد، بمب‌گذاری کرده و آن را منفجر می‌کند، همان قدر قاتل عمد است که کسی این کار را به قصد

تخریب تجهیزات و در نتیجه، اخذ خسارت از شرکت بیمه و با علم به اینکه کارکنان نیز در انفجار تأسیسات سد کشته خواهند شد، مرتکب شود. با توجه به این عنصر، نوع برخورد با متخلف جرائم علیه آب متفاوت خواهد بود. به عبارت دیگر، وقتی که صرفاً اقدامات خرابکارانه به منظور شخصی باشد، مجازات سبک خواهد بود؛ ولی زمانی که قصد و هدف مرتکب مقابله و محاربه با نظام باشد، بر میزان مجازات افزوده خواهد شد.

۳. مصادیق قانونی تروریسم علیه آب

مصادیق قانونی تروریسم علیه آب به صورتهای مختلف به تصویب قانون گذار رسیده است. تخریب، اختلال در تأسیسات آب، دخالت غیرقانونی و غیرمجاز و اختلال در امر بهره برداری از تأسیسات آبی، در قالب تروریسم علیه کمیّت آب بررسی می‌شوند. مصادیق قانونی آلوده کردن آب‌ها که اقدامی خرابکارانه علیه کیفیت آب تلقی می‌شود با عنوان تروریسم علیه کیفیت آب در این مقاله تجزیه و تحلیل می‌شوند.

۳-۱. تروریسم علیه کمیّت آب

علاوه بر تروریسم علیه آب که قانون گذار حکم آن را در قانون مجازات اسلامی ذکر کرده است، برخی از جرائم خاص نیز که از خانواده تروریسم علیه آب محسوب می‌شوند، طی یک سلسله مواد و قوانین متفرقه جرم‌انگاری شده‌اند. قبل از پرداختن به مصادیق قانونی تروریسم علیه کمیّت آب، به بررسی اختصاری اشکال خاص این جرم پرداخته می‌شود.

۳-۱-۱. صور خاص تروریسم علیه کمیّت آب

قانون مجازات اخلال‌کنندگان در تأسیسات آب و برق و گاز و مخابرات مصوب ۱۳۵۱، اولین قانون خاص است که در آن به تروریسم علیه آب اشاره شده است. بر اساس ماده ۱ آن قانون، هرکس به منظور اخلال در نظم و امنیت عمومی در تأسیسات آب و وسایل و متعلقات آن‌ها اعم از سد و کانال و انشعاب لوله‌کشی و دستگاه‌ها و وسایل مربوط که به هزینه دولت یا سرمایه مشترک دولت و بخش خصوصی یا از طرف بخش خصوصی به منظور استفاده عمومی ایجاد شده، مرتکب تخریب یا ایجاد حریق یا از کار انداختن و یا هر نوع خرابکاری دیگر شود، به حبس مجرد از سه تا ده سال محکوم و در صورتی که اقدامات وی منتهی به مرگ شخص یا اشخاص شود، مرتکب به مجازات اعدام محکوم می‌شود.

پس از انقلاب به منظور حفاظت از صنعت آب، لایحه قانونی رفع تجاوز از تأسیسات آب و برق کشور در سال ۱۳۵۹ به تصویب شورای انقلاب جمهوری اسلامی ایران رسید. در ماده ۱ لایحه قانونی آمده است: «هرکس از آب لوله‌کشی و انهار استفاده غیرمجاز نماید یا در تأسیسات آب دخالت غیرقانونی کند، به پرداخت مبلغ بیست تا پنجاه هزار ریال جزای نقدی و رفع تجاوز و اعاده

وضع سابق محکوم می‌شود و در صورت تکرار یا ادامه عمل علاوه بر رفع تجاوز و اعاده وضع سابق به حبس جنحه ای از ۶۱ روز تا شش ماه و در هر دو حالت به جبران خسارات وارده محکوم خواهد شد. چنانچه عمل مرتکب بر طبق قوانین دیگر مشمول مجازات بیشتری باشد به مجازات اشد محکوم می‌شود.» در ادامه ماده ۱ لایحه قانونی رفع تجاوز از تأسیسات آب و برق کشور بیان شده است: «... در صورت تکرار یا ادامه عمل، علاوه بر رفع تجاوز و اعاده وضع سابق به حبس جنحه‌ای از ۶۱ روز تا شش ماه و در هر دو حالت به جبران خسارات وارده محکوم خواهد شد.» با توجه به اینکه قانون‌گذار در ماده ۱ لایحه قانونی اشاره کرده است: «چنانچه عمل مرتکب بر طبق قوانین دیگر مشمول مجازات بیشتری باشد به مجازات اشد محکوم می‌شود»، از این رو در صورتی که قصد مرتکب از دخالت غیرقانونی در تأسیسات آب ایجاد وحشت در بین مردم باشد، عملیات وی تروریستی محسوب گردیده و به مجازات مقرر در ماده ۱ قانون یادشده خواهد رسید.

در ادامه قانون‌گذاری، قانون توزیع عادلانه آب در سال ۱۳۶۱ تصویب شد. در این قانون تخصصی، اشاره‌ای به اقدامات خرابکارانه در تأسیسات آب نشده و تنها در ماده ۴۵ آن دخالت غیرمجاز در وسایل اندازه‌گیری آب و اختلال در امر بهره‌برداری از تأسیسات آبی را جرم‌انگاری کرده و مجازات ۱۰ تا ۵۰ ضربه شلاق یا حبس از ۱۵ روز تا سه ماه را برای آن در نظر گرفته است. نظر به اینکه مجازات اندک مذکور در ماده ۴۵ قانون توزیع عادلانه آب نمی‌توانست از وقوع خرابکاری علیه تأسیسات و منابع آبی که با قصد اخلال در امنیت کشور و مقابله با حکومت اسلامی صورت می‌گرفت، جلوگیری نماید، قانون‌گذار برای مقابله با تروریسم علیه آب، ماده ۶۸۷ قانون مجازات اسلامی را در سال ۱۳۷۵ تصویب کرد. به موجب تبصره ۱ آن ماده برای مرتکب تروریسم علیه آب، مجازات محارب را تعیین کرده است. در ادامه به دلیل اینکه صرف جرم‌انگاری و عدم تعیین مجازات برای آلودگی آب که در ماده ۴۶ قانون توزیع عادلانه آب اشاره گردید، نمی‌توانست کارساز باشد، ماده ۶۸۸ قانون مجازات اسلامی به تصویب قانون‌گذار رسید که به موجب آن برای آلوده کردن آب آشامیدنی یا توزیع آب آشامیدنی آلوده و ریختن مواد مسموم‌کننده در رودخانه‌ها مجازات حبس تا یک سال پیش‌بینی شده است.

۲-۱-۳. تروریسم علیه کمیّت آب در قانون مجازات اسلامی

با اقتباس از قوانین کشورهای دیگر و پی‌بردن به اهمیت حیاتی آب، قانون‌گذار به تدریج حمایت کیفری از آب را افزایش داده و با دیدگاهی فراگیر، سعی در اصلاح و تکمیل قوانین جزایی نموده و توسعه حیطه جرائم فوق را تا حدی که بخش وسیعی از اعمال خرابکارانه تأسیسات آب را در برگیرد، در دستور کار قرار داده است. با تحلیل مواد قانونی مذکور در قانون مجازات اسلامی مشخص می‌شود که ماده ۱۲۶ قانون تعزیرات (۱۳۶۲) حکایت‌کننده نشانه‌هایی از برخورد با اقدامات خرابکارانه است. در این ماده قانون مقرر شده بود که هر کس عمداً هر محل مسکونی یا غیر مسکونی را که تأسیسات مربوط به آب نیز در آن زمره‌اند، آتش بزند، به یک تا سه سال حبس

محکوم می‌شود. مجازات تخریب اشیاء فوق شش ماه تا دو سال حبس خواهد بود و هرگاه جرائم فوق به وسیله بمب یا مواد محترقه باشد، جزای آن حبس از دو تا پنج سال تعیین شده بود. قانون تعزیرات (۱۳۶۲) نتوانست معضلات ناشی از اقدامات خرابکارانه علیه وسایل و تأسیسات مورد استفاده عمومی و از جمله آب را برطرف کند. از این رو قانون‌گذار در سال ۱۳۷۵ برای مقابله با این قبیل جرائم، ماده ۶۸۷ را تصویب کرد. به موجب این ماده: «هرکس در وسایل و تأسیسات مورد استفاده عمومی از قبیل نیروگاه‌های برق و خطوط انتقال نیرو و دستگاه‌های تولید و توزیع و انتقال آن‌ها که به هزینه یا سرمایه دولت یا با سرمایه مشترک دولت و بخش غیردولتی یا توسط بخش خصوصی برای استفاده عمومی ایجاد شده، مرتکب تخریب یا ایجاد حریق یا از کار انداختن یا هر نوع خرابکاری دیگر شود بدون آن که منظور او اختلال در نظم و امنیت عمومی باشد به حبس از سه تا ده سال محکوم خواهد شد.» با توجه به مفاد ماده ۶۸۷، آنچه مورد دخالت غیرقانونی یا تخریب، اختلال، ایجاد حریق یا از کار انداختن یا هر نوع خرابکاری دیگر می‌شود، باید وسایل و تأسیساتی باشد که به منظور بهره‌برداری عمومی ایجاد و نصب شده باشند. در این ماده، تخریب به صورت موسع بیان شده و شامل تمام موارد از کار انداختن، خرابکاری، دستکاری، ایجاد حریق، شکستن و غیرقابل استفاده کردن وسایل و تأسیسات خواهد شد. ایرادی که به ماده ۶۸۷ وارد است این است که بر خلاف قانون مجازات عمومی یا مواد دیگر قانون تعزیرات، در این ماده هیچ تفاوتی بین تخریب و احراق قائل نشده است. این در حالی است که در مواد قانونی که بررسی شد، مجازات تخریب کمتر از احراق یا سوزاندن بود. کشورهای دیگر بین مجازات تخریب و آتش زدن تفاوت قائل شده‌اند که قوانین کشور انگلستان نمونه‌ای از آن است؛ چراکه آتش ابزار غیرمتمعارف خطرناکی است که آنقدر میل به گسترش دارد که خیلی سریع از کنترل آدمی خارج می‌شود (Elliott & Quinn, 2000: 164). از دیگر دلایل افزایش مجازات در آتش زدن می‌توان به ترس و وحشت بیشتری که این جرم نسبت به تخریب ایجاد می‌کند، اشاره نمود. قانون‌گذار در ماده ۶۸۷ تخریب شبکه‌های آب را که در زمره تأسیسات زیربنایی به شمار می‌روند، با تخریب اموال کم ارزشی، مانند علائم راهنمایی و رانندگی برابر دانسته است که این نیز ایراد دیگری بر این ماده قانونی است.

تبصره ۱ ماده ۶۸۷ می‌تواند از مصادیق تروریسم به شمار رود. این تبصره با اعمال یک ضابطه ذهنی، مجازات این اعمال را در صورتی که «به منظور اختلال در نظم و امنیت جامعه و مقابله با حکومت اسلامی» ارتکاب یابد، مجازات محاربه دانسته است (میر محمدصادق، ۱۳۸۳، ج: ۲۰۴). بر اساس تبصره ۲ ماده ۶۸۷ قانون مجازات اسلامی، مجازات شروع به جرم تخریب یا ایجاد حریق یا از کار انداختن وسایل و تأسیسات مورد استفاده عمومی از یک سال تا سه سال حبس تعیین شده است. از اطلاق تبصره ۲ معلوم می‌شود که در شروع به جرم، تفاوتی بین وجود یا فقدان قصد اختلال در امنیت جامعه و مقابله با حکومت وجود ندارد و مجازات یکسان برای هر دو حالت در نظر گرفته شده است.

در ادامه سیاست تقنینی، قانون‌گذار ایران برای اولین بار در ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، به برخی از مصادیق عملیات تروریستی اشاره کرده و برای آن‌ها مجازات در نظر

گرفته است. در این ماده مقرر شده است: «هرکس به‌طور گسترده، مرتکب احراق و تخریب یا معاونت در آن‌ها گردد به گونه‌ای که موجب اخلال شدید در نظم عمومی کشور، نا امنی یا ورود خسارت عمده به تمامیت جسمانی افراد یا اموال عمومی و خصوصی در حد وسیع گردد، مفسد فی‌الارض محسوب و به اعدام محکوم می‌گردد.» ملاحظه می‌شود قانون‌گذار سال ۹۲ افساد فی‌الارض را به عنوان جرم مستقل از محاربه بیان کرده است.

۲-۳. تروریسم علیه کیفیت آب

به دلیل خطرناکی آلودگی آب، عملیات خرابکارانه در کیفیت این ماده حیاتی تهدیدی جدی برای آب و به‌ویژه آب آشامیدنی است. نگرانی جامعه را می‌توان از برگزاری کنفرانس‌های متعدد در ایران و سایر کشورها استنباط کرد. با بررسی پیشینه استفاده از تروریسم علیه آب، این قبیل اقدامات بیشتر توسط دولت‌ها و در طی جنگ‌ها انجام می‌گرفت؛ لکن این روش در سالهای اخیر منسوخ گردیده و تنها افرادی که که ممکن است به این حربه دست بزنند، گروه‌های تروریستی هستند. تروریست‌ها با آلوده کردن آب می‌توانند جامعه یا بخش‌هایی از آن را نابود کنند. از «آلودگی آب» تعاریف متعددی شده است. در حقوق داخلی به «هرگونه تغییر مواد محلول یا معلق یا تغییر درجه حرارت و دیگر خواص فیزیکی یا شیمیایی یا بیولوژیکی آب در حدی که آن را برای مصرفی که برای آن مقرر است مضر یا غیرمفید سازد» تعریف شده است (مالکی و همکاران، ۱۳۹۵: ۳۰۷).

با توجه به اینکه تروریسم علیه حریم کیفی آب موجب نگرانی جامعه خواهد شد و قابل‌مشاهده‌نبودن اثرات آلودگی آب این اقدام را بسیار خطرناک‌تر می‌سازد، تعدادی از کشورها، بخش خاصی از قوانین موضوعه را به این جرم اختصاص داده‌اند؛ برای مثال، عنوان چهارم از قانون بیوتروریسم سال ۲۰۰۲ آمریکا در ارتباط با امنیت و ایمنی آب آشامیدنی است. از نظر کشور ایران نیز تروریسم علیه آب به اندازه‌ای مهم است که قانون‌گذار ایران توجه بیشتری نسبت به این موضوع کرده است. با بررسی قوانین و مقررات مربوط به تروریسم علیه کیفیت آب مشاهده می‌شود علی‌رغم اهمیت موضوع، کمتر به ضمانت‌اجرای کیفری اقدام علیه حریم کیفی آب اشاره شده یا اینکه میزان مجازات منظور شده با توجه به اهداف بسیار خطرناک تروریست‌ها، بسیار نامتناسب است. این درحالی است که به‌موجب قوانین کشورهای دیگر، از جمله آلمان و فرانسه، مجازات‌های سنگینی برای آلوده کردن آب پیش‌بینی شده است (بهره مند و رستمی، ۱۳۹۵: ۲۴۷).

تا قبل از قانون تعزیرات ۱۳۷۵، قوانین متعددی برای مقابله با آلوده کردن آب به تصویب قانون‌گذار رسیده است. با بررسی آن قوانین این نتیجه حاصل می‌شود که علی‌رغم اثرات گسترده مرتبط با آلودگی آب‌ها، صرفاً آلودگی آب ممنوع گردیده یا اینکه مجازات بسیار کمی برای آن پیش‌بینی شده بود. با تصویب قانون اشاره شده، گرچه قانون‌گذار به جرم آلودگی کیفی آب اهمیت قائل شده، مجازات آن بسیار اندک است. بر اساس ماده ۶۸۸ قانون تعزیرات، هر اقدامی از قبیل آلوده کردن آب آشامیدنی یا توزیع آب آشامیدنی آلوده که تهدید علیه بهداشت عمومی است، ممنوع و مرتکبین چنانچه طبق قوانین خاص مشمول مجازات شدیدتری نباشند، به حبس تا یک

سال محکوم خواهند شد. با توجه به اینکه آلودگی آب همیشه آلودگی ساده و معمولی نظیر ریختن مواد پلاستیکی، ریختن زباله خانگی و... نیست (ذوالفقاری، ۱۳۹۰: ۱۲۸-۱۲۷) و با در نظر گرفتن آثار بازدارنده مجازات‌ها، تعیین حداکثر یک سال حبس برای این جرم، مجازاتی سبک است. با توجه به مجازات اندک مذکور در ماده ۶۸۸ قانون تعزیرات ۱۳۷۵، قانون‌گذار در ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲، ضمن اشاره به برخی از مصادیق عملیات تروریستی. مجازات آلوده کردن آب را افزایش داده است. در این ماده مقرر شده است: «هرکس به‌طور گسترده، مواد سمی و میکروبی و خطرناک را پخش کند به گونه‌ای که موجب اخلال شدید در نظم عمومی کشور، نا امنی یا ورود خسارت عمده به تمامیت جسمانی افراد یا اموال عمومی و خصوصی در حد وسیع گردد مفسد فی‌الارض محسوب و به اعدام محکوم می‌گردد.» با مطالعه ماده ۲۸۶ مشخص خواهد شد که علاوه بر احراق و تخریب گسترده تأسیسات زیربنایی آب که در زمره مصادیق بارز تروریسم بر شمرده می‌شوند، به آلودگی آب‌ها که برای عملیات تروریستی جذاب است، نیز اشاره شده است. ملاحظه می‌شود که قانون‌گذار سال ۹۲ افساد فی‌الارض را به عنوان جرم مستقل از محاربه بیان کرده است. به عبارت دیگر اگر مفسد فی‌الارض در قالبی غیر از دست‌به‌سلاح‌بردن، مانند پخش مواد سمی و میکروبی و خطرناک که موجب اخلال شدید در نظم عمومی کشور می‌شود، باعث هراس مردم شود، مفسد فی‌الارض شناخته خواهد شد.

۳-۳. تروریسم علیه آب در قانون جرائم رایانه‌ای

تروریست‌ها با استفاده از رایانه می‌توانند از راه دور کنترل منابع آب و خطوط انتقال آن را در اختیار بگیرند. در سال ۱۹۹۸ یک هکر ۱۲ ساله به منظور سرگرمی وارد سیستم کامپیوتری شد که سد روزولت در آریزونا آمریکا را کنترل می‌کرد. اگرچه او از واقعیت اطلاع نداشت، مقامات فدرالی ادعا کردند پسر بچه کنترل کاملی بر سیستم کنترلی که ۴۸۹ میلیون گالن آب پشت سد را کنترل می‌کرد داشته است. در صورتی که سد باز می‌شد آب قبل از رسیدن به پایتخت کشور، مسکن حدود یک میلیون نفر جمعیت در جلگه‌ای که پیش روی آن بود را ویران می‌کرد (هریسن دابنيس، ۱۳۹۵: ۲۳۷). به دلیل ارتباط گسترده زیرساخت‌های آب به اینترنت، شواهد حاکی از تمایل تروریست‌ها برای حمله به این زیرساخت‌هاست. به‌عنوان مثال، مقامات آمریکا از فردی که با اسامه بن‌لادن مرتبط بوده کامپیوتری را یافتند که حاوی نرم‌افزارهای معماری و مهندسی مربوط به آب و سازه‌های آن، مانند ایستگاه‌های پمپاژ آب مخازن و دریچه‌های کنترل الکترونیکی بوده است (Coleman, 2005). تحلیلی از وزارت اطلاعات آمریکا نشان می‌دهد که در ژانویه ۲۰۰۸ هکرها به‌طور موفقیت‌آمیزی شبکه تأمین نیرو را در چندین شهر آمریکا از کار انداختند (بوگانسکی و پترسکی، ۱۳۹۴: ۲۵۶). با توجه به آن شواهد و رونق روزافزون استفاده از سیستم‌های رایانه‌ای در خدمات عمومی، مانند آب، قانون جرائم رایانه‌ای در سال ۱۳۸۸ به تصویب رسید. در این قانون، گرچه تعریفی از جرائم رایانه‌ای نشده، مصادیق آن به صراحت بیان گردیده است. یکی از مصادیق حفظ تمامیت داده‌ها و اطلاعات

مرتبط با خدمات عمومی است. تخریب داده‌ها یا اختلال در سامانه‌های رایانه‌ای می‌تواند منتج به تحقق جرائم مشابه سنگین‌تری، مثل خرابکاری و تروریسم رایانه‌ای گردد (نادر خانی، ۱۳۹۰: ۶).

هراس شدید ناشی از تخریب و اختلال داده‌های رایانه‌ای مرتبط با خدمات ضروری عمومی، مانند آب موجب شده است تا در ماده ۱۱ این قانون، مجازات بیشتری برای مجرمین رایانه‌ای تعیین شود. در این ماده مقرر شده است: «هر کس به قصد به خطر انداختن امنیت یا آسایش عمومی، اعمال مذکور در مواد (۸)، (۹) و (۱۰) این قانون را علیه سیستم‌های رایانه‌ای و مخابراتی که برای ارائه خدمات ضروری عمومی به کار می‌روند، از قبیل خدمات درمانی، آب، برق، گاز، مخابرات، حمل و نقل و بانکداری مرتکب شود، به حبس از سه تا ده سال محکوم خواهد شد.»

رکن مادی این جرم، مثل اغلب جرائم، به شکل فعل مثبت و شامل حذف، تخریب، مختل یا غیرقابل‌پردازش نمودن، وارد کردن، انتقال دادن، پخش، متوقف کردن، دستکاری یا تخریب داده‌های رایانه‌ای یا مخابراتی مرتبط با زیرساخت‌های آب است. رکن معنوی تروریسم آب، سوءنیت در تخریب یا همان قصد اختلال و جلوگیری از عملکرد سیستم ارتباطات با سیستم رایانه‌ای است. با توجه به جمع تبصره ۱ ماده ۶۸۷ قانون تعزیرات و ماده ۱۱ قانون جرائم رایانه‌ای می‌توان نتیجه گرفت، مجازات مذکور در ماده ۱۱ قانون جرائم رایانه‌ای تا زمانی است که قصد مرتکب از اختلال در سامانه‌های رایانه‌ای و مخابراتی مرتبط با آب، به خطر انداختن امنیت یا آسایش عمومی باشد و در صورتی که قصد خاص مرتکب، مقابله با حاکمیت باشد و اختلال در سامانه‌های رایانه‌ای مرتبط با آب منجر به تخریب یا ایجاد حریق یا از کار انداختن یا هر نوع خرابکاری دیگر در شبکه‌های آب و متعلقات مربوط به آن یا سد شود، مجازات محارب برای مرتکب منظور خواهد شد.

۴-۳. تروریسم علیه آب در قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم

برای جلوگیری از تأمین مالی تروریسم، کشورهای مختلف این اقدام را جرم‌انگاری کرده‌اند. قانون ضد تروریسم ۲۰۰۸ انگلستان، نمونه‌ای از قانون‌گذاری در این موضوع است (پاکزاد و احمدی بیاضی، ۱۳۹۴: ۴۳). برای اینکه سازمان‌های تروریستی نتوانند با توسل به کمک مالی دیگران مرتکب اعمال تروریستی شوند، قانون‌گذار ایران نیز برای پیشگیری از وقوع این جرم، قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم را در سال ۱۳۹۴ به تصویب رسانید. این قانون جرم‌انگاری نوین و نخستین قانونی است که در آن به مصادیق تروریسم در نظام حقوقی ایران اشاره شده است. در این قانون که برگرفته از کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با تأمین مالی تروریسم است، خرابکاری در اموال و تأسیسات عمومی، دولتی و غیردولتی مانند منابع و تأسیسات آب، ایراد خسارت شدید به محیط زیست از قبیل مسموم کردن آب‌ها را وقتی که به قصد تأثیرگذاری بر سیاست یا خطمشی جمهوری اسلامی ایران باشد، در زمره اعمال تروریستی قلمداد کرده است. بر اساس ماده ۱ این قانون، کمک مالی به کسانی که مرتکب اقدامات تروریستی، مانند آلوده کردن آب‌ها و تخریب تأسیسات آب شوند، جرم تأمین مالی تروریسم محسوب خواهد شد. همچنین به موجب ماده ۲ آن قانون، تأمین مالی تروریسم در صورتی که در حکم محاربه یا افساد فی الارض تلقی شود، مرتکب به

مجازات آن محکوم می شود و در غیر این صورت علاوه بر مصادره وجوه و اموال موضوع ماده (۱) این قانون به نفع دولت، به مجازات دو تا پنج سال حبس و جزای نقدی معادل دو تا پنج برابر منابع مالی تأمین شده محکوم می شود.

با بررسی قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم مشخص می شود که مشابه تبصره ۱ از ماده ۶۸۷ قانون تعزیرات ۱۳۷۵، در صورتی که اقدامات خرابکارانه علیه آب به منظور اخلال در نظم و امنیت جامعه و مقابله با حکومت اسلامی تحقق یابد، مرتکب مجازات محارب را خواهد داشت. در این قانون نیز، تأمین مالی کسانی که مرتکب خرابکاری در اموال و تأسیسات عمومی دولتی و غیردولتی مانند آب می شوند، در صورتی که در حکم محاربه یا افساد فی الارض تلقی شود، مرتکب به مجازات آن محکوم خواهد شد.

در تطبیق قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم با ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲، که در آن ماده به پخش مواد سمی و میکروبی و خطرناک اشاره شده است، باید گفت اولاً در ماده ۲۸۶ هیچگونه اشاره‌ای به قصد خاص مرتکب، مانند تأثیرگذاری بر خطمشی و تصمیمات و اقدامات دولت جمهوری اسلامی ایران یا سایر کشورها نشده و به محض پخش گسترده مواد سمی و میکروبی و خطرناک مرتکب، مفسد فی الارض محسوب و به اعدام محکوم می گردد؛ این در حالی است که مطابق ماده ۲ قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم اگر مسموم کردن آب‌ها با مقاصد مذکور در فوق ارتکاب یابد و در صورتی که در حکم محاربه یا افساد فی الارض تلقی شود، به مجازات آن محکوم می شود. ثانیاً بند (ب) ماده ۱ قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم به مسموم کردن آب‌ها که باید منجر به خسارت شدید به محیط زیست شود، اشاره دارد؛ ولی ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی، علاوه بر خسارت شدید به محیط زیست، ارتکاب اعمالی را که موجب اخلال شدید در نظم عمومی کشور و ورود خسارت عمده و وسیع به تمامیت جسمانی افراد یا اموال عمومی و خصوصی که محیط زیست نیز در زمره آن است، جرم انگاری کرده است.

ملاحظه می شود که برخی اعمال مذکور در قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم، اگر به قصد تأثیرگذاری بر سیاست یا خطمشی جمهوری اسلامی ایران انجام شوند، اعمال تروریستی محسوب گردیده و اگر چنین قصدی در آن‌ها وجود نداشته باشد، عمل مرتکب، جرم عادی است. لیکن بر اساس بند ۸ از بند (پ) ماده ۱ همان قانون، اگر کسی مرتکب بمب‌گذاری در تأسیسات دولتی یا تأسیسات زیرساختی مانند آب شود، صرف‌نظر از انگیزه مرتکب و نتیجه حاصله در صورتی که در حکم محاربه یا افساد فی الارض تلقی شود، به مجازات آن محکوم خواهد شد.

لازم به ذکر است تأمین مالی تروریسم در صورتی که در حکم محاربه یا افساد فی الارض تلقی نشود، دادگاه مستند به ماده ۶ قانون مبارزه با تأمین مالی تروریسم مکلف است که علاوه بر مجازات‌های مقرر در ماده ۲ این قانون، مرتکب را متناسب با جرم ارتكابی حداکثر به دو مورد از مجازات‌های تکمیلی محرومیت از حقوق اجتماعی مطابق قانون مجازات اسلامی محکوم کند.

نتیجه‌گیری

صرف‌نظر از پراکندگی قوانین مرتبط با جرائم علیه آب، تصویب حجم زیادی از قوانین کیفری در حوزه آب، نشان‌دهنده توجه قانون‌گذار به این ماده حیاتی است. بررسی آن قوانین حاکی از آن است که؛ اولاً در سیاست تقنینی ایران به صراحت به تروریستی بودن اقدامات علیه آب اشاره نشده است. ثانیاً در بسیاری از آن مواد قانونی، قانون‌گذار بدون در نظر گرفتن سود حاصله از این جرم برای تروریست‌ها، مجازات کمی در نظر گرفته است. در ادامه سیاست تقنینی، وقتی که قانون‌گذار متوجه مجازات اندک تروریسم علیه آب می‌گردد، مجازات محارب و افساد فی‌الارض را برای مرتکب در نظر می‌گیرد. بدین صورت که در ابتداء به موجب تبصره یک از ماده ۶۸۷ قانون تعزیرات ۱۳۷۵، مجازات محارب را برای مرتکب تخریب یا ایجاد حریق در وسایل و تأسیسات عمومی مرتبط با آب وقتی که اعمال مذکور به منظور اخلال در نظم و امنیت جامعه و مقابله با حکومت اسلامی باشد، در نظر می‌گیرد. همچنین بر اساس ماده ۶۸۸ همان قانون برای مرتکبین آلودگی آب آشامیدنی یا کسانی که آب آشامیدنی آلوده توزیع می‌کنند، نیز حبس تا یک سال را پیش‌بینی می‌نماید. در ادامه سیاست تقنینی با توجه به اینکه عملیات گسترده خرابکارانه علیه آب، تبعات و نتایج خطرناکی در پی خواهد داشت و قانون تعزیرات مصوب ۱۳۷۵ هیچ‌گونه تفاوتی بین عملیات گسترده و غیر آن، قائل نشده بود و از طرف دیگر مجازات حبس تا یک سال مذکور در آن قانون، برای عملیات تروریستی گسترده علیه کیفیت آب مجازات کمی است، قانون‌گذار ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ را به تصویب رسانید. این ماده و تبصره ذیل آن که آخرین قانون‌گذاری در این زمینه است، مرتکب جرائم تروریستی علیه آب را که به‌طور گسترده عمل احراق و تخریب را انجام می‌دهد یا اقدام به پخش مواد سمی و میکروبی خطرناک در آب به‌طور گسترده می‌نماید به‌عنوان مفسد فی‌الارض معرفی کرده است. قانون‌گذار با تصویب ماده ۲۸۶ قانون مجازات اسلامی، برای نخستین بار در تقنین قوانین کیفری تلاش کرده است تا پخش مواد سمی و میکروبی و خطرناک در آب و احراق و تخریب گسترده را از جرم حدی محاربه تفکیک نماید تا دیدگاه کسانی را که قائل به تفکیک جرم محاربه از افساد هستند، عملی سازد. با این حال ابهام هنوز باقی است، قیودی مانند «به‌طور گسترده» و «اخلال شدید» و «درحد وسیع» هیچ معیاری ندارد و ملاک آن مشخص نبوده و برای متهم و قاضی روشن نیست که چه اعمالی مشمول قیود مذکور در آن ماده خواهد شد که مجازات سنگین اعدام از باب حد را در پی دارد. همچنین ذکر آن قیود با اصول حقوق کیفری و فقهی سازگاری نداشته و چه بسا در بعضی موارد منجر به تفسیر موسع خواهد شد. ثالثاً بر خلاف قانون مجازات عمومی یا مواد دیگر، قانون تعزیرات از جمله در مواد ۶۷۵ و ۶۸۷ هیچ تفاوتی بین تخریب و احراق قائل نشده است؛ این درحالی است که در ماده ۶۷۵، مجازات تخریب کمتر از احراق یا سوزاندن است. یکی از رموز موفقیت در قانون‌گذاری، انسجام در قوانین است؛ ولی تحولات تقنینی مرتبط با آب حکایت از عدم انسجام دارد. رابعاً ضروری است قوانین منسوخ راجع به جرائم علیه آب مشخص شوند تا قضات در مقام تصمیم‌گیری دچار سردرگمی نشوند. باتوجه به آنچه بیان شد به نظر می‌رسد که با فراگیر شدن جرائم تروریستی و شدت آن، کشور ایران باید

مشابه سایر کشورها از جمله کشور فرانسه، سیاست جنایی تقنینی خاصی را در قبال تروریسم پایه-گذاری کند که صرف‌نظر از عناوین مجرمانه دیگر مانند محاربه و افساد فی‌الارض باشد. در آن قانون خاص باید به‌صراحت و یکپارچه به جرائم تروریستی، از جمله تروریسم علیه آب، ایجاد صلاحیت کیفری قانونی برای تعقیب متهمین و قواعد دادرسی افتراقی برای مقابله با این جرم و به‌ویژه اقدامات خرابکارانه بیولوژیکی آب، اشاره شود. در صورت تعدد از تصویب قانون خاص پیشنهاد می‌شود دست‌کم قانون توزیع عادلانه آب بازنگری اساسی شود و به‌عنوان قانونی جامع که فصلی از آن به تروریسم علیه آب اختصاص داده شده باشد، در دستور عمل قرار گیرد.

منابع

الف) فارسی

۱. اتنف، رونالد (۱۳۸۳)، رهیافت جرم‌شناختی و بزه دیده شناختی به تروریسم (تحلیل جرم‌شناختی تروریسم)، ترجمه علی‌حسین نجفی ابرند آبادی، مجله تحقیقات حقوقی دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی، شماره ۳۹، صص ۳۴۱-۳۱۹.
۲. آشوری، داریوش (۱۳۸۷)، **دانشنامه سیاسی**، چاپ شانزدهم، تهران، انتشارات مروارید.
۳. بهره مند، حمید؛ رستمی، سینا (۱۳۹۵)، **تحلیل کارایی سیاست کیفری ایران در قبال جرائم مرتبط با آب**، فصلنامه مطالعات حقوق انرژی، دوره ۲، شماره ۲، صص ۲۵۲-۲۰۹.
۴. بوگانسکی، میتکو و دریژ پترسکی (۱۳۹۴)، **تروریسم سایبری، تهدید علیه امنیت جهانی**، مترجم ندا نیازمند، مجموعه مقالات تروریسم شناسی (رویکرد حقوقی-فلسفی)، چاپ اول، تهران، نشرنگاه بینه، صص ۲۷۱-۲۵۰.
۵. توسلی نائینی، منوچهر و سمیرا محسن پور (۱۳۹۳)، **بررسی سیر تحول توسل به زور علیه تروریسم بین‌المللی از دیدگاه حقوق بین‌الملل و رویه قضایی بین‌المللی**، مجله مطالعات حقوقی دانشگاه شیراز، دوره ۶، شماره ۳، صص ۳۱-۱.
۶. پاکزاد، بتول؛ احمدی بیاضی، علی (۱۳۹۴)، **تامین مالی تروریسم و پولشویی سایبری**، مجموعه مقالات تروریسم شناسی (رویکرد حقوقی-فلسفی)، چاپ اول، تهران، نشرنگاه بینه، صص ۷۲-۲۶.
۷. جعفری لنگرودی، محمد جعفر (۱۳۷۶)، **ترمینولوژی حقوق**، چاپ دوم، تهران، ناشر کتابخانه گنج دانش.
۸. حسینی، سید حسین و زهیر جهان‌دیده (۱۳۹۵)، **چالش‌های حمایت کیفری از قنوات (مطالعه موردی: قنات قصبه گناباد)**، فصلنامه مطالعات حقوق انرژی، دوره ۲، شماره ۲، صص ۲۷۹-۳۰۴.
۹. خالقی، ابوالفتح؛ رشنوادی، حجت‌الله (۱۳۹۲)، **سیاست تقنینی کیفری ایران در صیانت از منابع آب با عنایت به اسناد بین‌المللی**، فصلنامه پژوهشی حقوق کیفری، سال سوم، شماره سوم، صص ۱۴۱-۱۱۹.
۱۰. خویی، کایک؛ دریندی، مارال (۱۳۹۰)، **حقوق بین‌المللی و مسئله تروریسم**، فصلنامه روابط بین‌الملل، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، دوره ۴، شماره ۱۷، صص ۱۷۸-۱۵۱.
۱۱. ذوالفقاری، یوسف (۱۳۹۰)، **حقوق آب**، چاپ اول، تهران، انتشارات مجد.
۱۲. عبدالهی، محسن (۱۳۸۸)، **تروریسم: حقوق بشر و حقوق بشر دوستانه**، چاپ اول، تهران، ناشر موسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش.
۱۳. فروغی، فضل‌الله؛ غنی، کیوان؛ میرزایی، محمد (۱۳۹۵)، **پیشگیری وضعی تروریسم هسته‌ای با تاکید بر تدابیر نظارتی بین‌المللی**، فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، سال چهارم، شماره ۱۴، صص ۸۳-۱۱۳.
۱۴. قمری، مهسا (۱۳۸۹)، **بررسی تطبیقی قوانین و مقررات ماهوی علیه تروریسم در حقوق ایران و انگلستان**، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.
۱۵. کیتیچایساری، کریانگساک (۱۳۸۲)، **حقوق کیفری بین‌المللی**، مترجم حسین آقایی جنت مکان، چاپ اول، تهران، انتشارات دانشور.
۱۶. گلدوزیان، ایرج (۱۳۸۰)، **جرائم علیه تمامیت جسمانی**، صدمات معنوی، اموال و مالکیت، امنیت و آسایش عمومی، چاپ هفتم، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.

۱۷. مالکی، جلیل؛ عبدالهی، محمد؛ باجلان، لیلا (۱۳۹۵)، تحلیل حقوقی مواد قانونی آلودگی آب با مطالعه موردی رودخانه کارون و مسئولیت ملی و بین‌المللی ایران در قبال آن، فصلنامه مطالعات حقوق انرژی، دوره ۲، شماره ۲، صص ۳۰۵-۳۲۲.
۱۸. محترم قلاتی، ایمان (۱۳۸۹)، پیشگیری وضعی از تروریسم، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران.
۱۹. مجیدی، سید محمود (۱۳۹۳)، جرائم علیه امنیت، چاپ دوم، تهران، نشر میزان.
۲۰. مهرا، نسربین؛ کارگری، نوروز (۱۳۹۰)، جنگ با تروریسم یا نبرد با عدالت، مجله تحقیقات حقوقی دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی، ویژه نامه شماره ۶، صص ۴۴-۹.
۲۱. میرمحمد صادقی، حسین (۱۳۸۳)، جرائم علیه امنیت و آسایش عمومی، چاپ چهارم، تهران، نشر میزان.
۲۲. نادر خانی، نیما، (۱۳۹۰)، جرائم علیه داده‌ها و سامانه‌های رایانه‌ای، پایان نامه دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران.
۲۳. نجفی ابرنآبادی، علی حسین؛ بیگی، هاشم (۱۳۷۷)، دانشنامه جرم‌شناسی، چاپ اول، تهران، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
۲۴. نظام الحسینی عزآبادی، هادی (۱۳۸۷)، سیاست کیفری ایران در قبال تروریسم، پایان نامه دانشگاه تهران (پردیس قم).
۲۵. هاشمی، سید حسین (۱۳۸۸)، حمایت از قربانیان تروریسم، مطالعه تطبیقی در حقوق ایران و آلمان و اسناد بین‌المللی، پایان نامه دکتری، دانشگاه تهران، پردیس قم.
۲۶. هاشمی، سیدحسین (۱۳۹۵)، تروریسم از منظر حقوق اسلام و اسناد بین‌المللی، چاپ دوم، قم، ناشر پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۲۷. ولیدی، محمدصالح (۱۳۷۴)، جرائم بر ضد امنیت و آسایش عمومی، چاپ اول، تهران، نشر داد.
۲۸. هریسن داینیس، هیتر (۱۳۹۵)، جنگ سایبری و حقوق جنگ، ترجمه سعید حکیمی‌ها و هومان شاهرخ، چاپ اول، تهران، نشر میزان.

(ب) انگلیسی

29. Elliott, Catherine & Quinn, Frances (2000), Criminal Law, Pearson/Longman, British library Cataloguing-in- Publication Data, Third edition..p164.
30. Giroux Jennifer, Peter Burgherr, Laura Melkunaite (2013), *Research Note on the Energy Infrastructure Attack Database, EIAD*, Vol. 7, No 6. p113 -126
31. Wehmeier, Sally (2001), Oxford Advanced Learner's Dictionary, Oxford, Oxford University Press, Sixth edition. p1342
32. Coleman, Kevin, (2005), *Protecting the Water Supply from Terrorism*, available at <https://www.directionsmag.com/article/3350>
33. Gleick, Peter H (2006), *Water and Terrorism*, *Water Policy*, vol 8, No 6. pp.481 - 503.
34. Annual Review of Public Health, (2005), *Water and Bioterrorism :Preparing for the Potential Threat to U.S. Water Supplies and Public Health*, Volume 26, pp. 213-237